

Національна Академія Наук України

National Academy of Sciences of Ukraine

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ
ІМ. Т.Г.ШЕВЧЕНКА

SHEVCHENKO INSTITUTE
of LITERATURE

01001 м.Київ-1, вул. Михайла Грушевського, 4, тел.: (044) 279-1084, 278-5321,
факс: (044) 278-5281 e-mail: admin@ilnan.gov.ua

«20» квітень 2021 р.

130/69

ВІДГУК

на кандидатську дисертацію О. І. Руднянин

“Творчість Олекси Ізарського: стратегії жанру та стилю”,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Прозаїк, перекладач, літературознавець діаспори Олекса Ізарський поступово повертається в літературно-мистецький процес ХХ століття. На батьківщині письменника, в Полтаві, було перевидано лише романи “Полтава” (1999) і “Столиця над Ізаром (2002), а також “«Висмики» з щоденників. 1940–1980-і роки” (2006).

Про творчість О. Ізарського писали як літературознавці діаспори (А.-Г. Горбач, В. Державин, І. Качуровський, І. Кошелівець, Г. Костюк, Ю. Лавріненко, Ю. Шевельов), так і критики материкової України (Є. Баран, І. Дзюба, В. Мацько, П. Ротач, М. Слабошпицький та ін.).

Однак, попри низку цікавих і ґрунтовних статей, присвячених О. Ізарському, цілісної історико-літературної праці, у якій було б проаналізовано специфіку жанрово-стильових стратегій його творчості на сьогодні немає. Тому важливість кандидатської дисертації О. І. Руднянин незаперечна. Як слушно зауважила дисертантка, “актуальність роботи

зумовлена тим, що творчість Олекси Ізарського досі не стала об'єктом окремішньої ґрунтовної наукової обсервації, а її типологічне зіставлення з дискурсом материкової літературної традиції, з одного боку, і з дискурсом діаспорної та світової літератури – з іншого, дозволить виявити спільні світоглядні й тематико-поетикальні вектори української прози другої половини ХХ століття” (С. 18).

Оксана Ігорівна Руднянин (і це засвідчила її дисертація “*Творчість Олекси Ізарського: стратегії жанру та стилю*”) ретельно та доскіпливо вивчивши праці згадуваних літературознавців, обрала власний модус дослідження художнього доробку цього письменника діаспори.

На мою думку, авторці роботи вдалося успішно зреалізувати цілий ряд завдань: проаналізувати рецепцію творчості письменника діаспорними та материковими дослідниками; системно і цілісно осмислити жанрово-стильові, образні та проблемно-тематичні стратегії О. Ізарського, його світоглядні засади; використання національних та світових літературних традицій у творах митця, зокрема простежити традиції сімейного роману-хроніки у вітчизняній та зарубіжній літературах; окреслити становлення та специфіку індивідуального стилю митця тощо.

Серед поставлених завдань роботи є й таке завдання: “дослідити становлення творчої особистості Олекси Ізарського в контексті історико-культурного дискурсу Українського мистецького руху” (С. 19). О. І. Руднянин не даремно наголошувала на важливому значенні цього періоду у творчому становленні молодого письменника, який тільки входив у літературний процес діаспори. Протягом 1945–1949 рр. він активно контактував з провідними діячами Мистецького українського руху (МУРу), брав участь у письменницьких з'їздах, вивчав творчий досвід письменників-емігрантів (і східняків, і західняків), а також зарубіжних літераторів, особливо німецьких.

Однак варто було б говорити і про історико-культурний дискурс “Слова”, адже О. Ізарський був серед засновників цієї організації, також брав участь у

з'їздах та дискусіях, спілкувався із фундаторами “Слова”, насамперед Г. Костюком, Ю. -Лавріненком і Ю. Шерехом. Та й найбільш плідний період його творчості також припав на період “Слова”. Власне, авторка веде мову про цей період як активний і продуктивний у творчості О. Ізарського, аналізує листування із діячами “Слова”. Однак не зазначає цього в завданнях роботи і не прописує цей аспект у висновках дисертації, хоча в роботі його не оминає.

Структура і композиція дисертації для реалізації поставленої мети вибрана досить оптимально. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів: “Теоретико-метологічні засади дослідження еміграційної прози”, “Жанрово-стильові особливості прозопису Олекси Ізарського”, “Жанрово-стильові особливості мемуарної та епістолярної спадщини Олекси Ізарського”, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі О. І. Руднянин обґрунтувала актуальність теми, сформулювала мету і завдання, окреслила основні методи дослідження, розкрила наукову новизну дисертації, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, подала інформацію про апробацію роботи.

У дисертації розглядаються як літературознавчі рецепції творчості О. Ізарського (статті Ю. Стефаніка (Ю. Клинового), Г. Костюка, М. Тарнавської, А.-Г. Горбач, І. Коровицького, В. Радзикевича, В. Державина, Ю. Лавріненка, Ю. Шереха, Є. Барана, І. Дзюби, В. Мацька, П. Ротача, М. Слабошпицького та ін.), так і письменницькі відгуки (І. Костецького, У. Самчука, О. Керч, Г. Журби, В. Вовк). Слушно згадано про П. Ротача як популяризатора й дослідника творчості О. Ізарського.

Не можу погодитися з Оксаною Ігорівною з такого приводу. Аналізуючи письменницькі та літературознавчі відгуки про повість “Ранок”, вона зазначила: “Систему образів повісті “Ранок” одразу після виходу твору було розкритиковано в колі еміграційної критики. Так, дослідниця Галина Журба в листі, процитованому письменником в своєму щоденнику, писала...” (С. 86). Галина Журба – все ж таки письменниця, авторка багатьох оповідань, повістей

та романів, зокрема “Далекий світ”, “Доктор Качіоні”, “Революція іде”, “Тодір Сокір”.

Теоретико-методологічна база дослідження була розширена за рахунок залучення культурологічних та філософських праць. Так, аналізуючи концепт дому авторка звертається до праць філософів – С. Кримського та Л. Усанової, ведучи мову про особливості романного мислення О. Ізарського, наголошує на тому, що письменницька концепція роману сформувалася під впливом ідей Х. Ортеги-і-Гассета, зокрема його праці “Думки про роман”.

О. І. Руднянин з’ясовує ключові теоретичні поняття, які використовуються в роботі, насамперед такі терміни, як “сімейний роман”, “родинний роман” “родинна хроніка” та ін., аналізує теоретичні праці, присвячені сімейному роману, розглядає кращі традиції сімейного роману в українській літературі (Г. Квітка-Основ’яненко, А. Свидницький, У. Самчук, І. Вільде). На сторінці 58 дисертантка зауважила: “У літературознавстві вчені оперують кількома термінами на позначення сімейного роману-хроніки: сімейний роман, родинний роман, родинна хроніка, епопея, сімейна епопея, роман поколінь. У нашому дослідженні найбільш точним вважаємо термін “сімейний роман-хроніка”, адже він вказує на низку визначальних жанрових ознак, притаманних цьому типові роману...”.

Мені імponує те, що Оксана Ігорівна аналізує розвиток родинного роману у світовій літературі, спираючись на твори О. Голдсмита, Д. Голсуорсі, Ч. Діккенса, Л. Стерна, Т. Манна, О. Бальзака, Е. Золя, М. Пруста, В. Фолкнера та ін.

У другому розділі дисертації “*Жанрово-стильові особливості прозопису Олекси Ізарського*” дослідниця зосереджується на аналізі 8 книг родинної хроніки: повісті “Ранок” (1963), повісті “Віктор і Ляля” (1965); романах “Київ” (1971), “Полтава” (1977), повістях “Чудо в Мисловицях” (1967), “Саксонська зима” (1972), романах “Літо над озером” (1981), “Столиця над Ізаром” (1986).

Дисертантка детально проаналізувала тематику, проблематику, поетику та образну систему багатьох творів цієї родинної хроніки. Простежила етапи формування індивідуального стилю письменника. О. І. Руднянин звертає увагу, ілюструючи прикладами з текстів, на такі стильові особливості творчої манери О. Ізарського, як імпресіоністичність вислову (слухно вбачаючи традиції М. Коцюбинського – насамперед його імпресіоністичні пейзажі), увага до деталей, психологізм, заглиблення у внутрішній світ героя, використання таких лексичних та стилістичних засобів, як метафора, уособлення, інверсія, порівняння, антитеза тощо. Не оминула дослідниця розмислів автора про творчі плани і їх реалізацію, зафіксованих у щоденнику.

Цілком логічно, що в одному з підрозділів другого розділу вона з'ясувала концептуальні особливості образу головного героя – письменника Віктора Лисенка, який багато в чому нагадує самого О. Ізарського. Невипадково дослідники звертали увагу на автобіографізм усіх восьми книг родинної хроніки. Однак письменник часто не погоджувався з такими думками, застерігаючи як професійних критиків, так і звичайних читачів не ототожнювати його з головним героєм. У листах до своїх адресатів, які згадує в дисертації Оксана Ігорівна, він акцентував увагу на цьому аспекті. Тому дослідниця, щоб проілюструвати свої твердження подає надзвичайно промовистий лист О. Ізарського до Д. Нитченка від 22 березня 1978 року: “Прошу не перебільшувати автобіографізму книжки. Прошу не плутати Віктора з автором книжки. Світова література є суцільним потоком автобіографізму, проте в кожного автора для всього цього своя мірка! Тому я Вам і кажу серйозно: не переборщіть!”.

У дисертації вміщено також листи, у яких письменник розмірковує над твердженнями І. Кошелівця та І. Качуровського про впливи М. Пруста на його стильову манеру.

До речі, в інтерв'ю з Л. Тарнашинською І. Качуровський повторив цю ж думку, рекомендуючи читачам материкової України цікавого автора з діаспори:

“Міг би мати свого читача й Олекса Ізарський з Америки, який написав багато речей у стилі прустівської прози”.

Дуже цікавий та надзвичайно інформативний третій розділ дисертації *“Жанрові особливості мемуарної та епістолярної спадщини Олекси Ізарського”*, у якому дослідниця зосереджується на аналізі щоденника Ізарського, а також його листів. Оксана Ігорівна разом зі своїм науковим керівником підготувала до друку книжку *“Зустрічі й листи. Спогади. Рецензії”* (2021), куди увійшли листи письменника до різних адресатів та листи до нього, спогади про діячів діаспори та зустрічі з ними, а також рецензії на твори О. Ізарського. Чимало листів, опублікованих у книжці, зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

У діаспорі мемуарна література, із ряду зрозумілих причин, набула неабиякої популярності. Саме про особливості щоденника О. Ізарського, про його листування з видатними діячами діаспори дисертантка веде мову в третьому розділі. Серед кореспондентів О. Ізарського відомі письменники і літературознавці: В. Вовк, І. Качуровський, Г. Костюк, Ю. Лавріненко, Д. Нитченко, П. Одарченко, Михайло Орест, У. Самчук, Ю. Шевельов та ін.

Я вважаю, що використання архівних джерел (листування, щоденникові записи) – це велике достоїнство дисертації. Вони не лише поглиблюють наукове дослідження, а й роблять основні тези авторки досить аргументованими.

Оксана Ігорівна з глибоким пієтетом ставиться до О. Ізарського. У дослідженні неодноразово повторюються слова, які означають різнобічність його таланту: “...літературознавець, прозаїк, критик, публіцист, перекладач”.

Широко залучаючи епістолярій та щоденник О. Ізарського, вона подає цілісний портрет цього видатного діяча діаспори. Дослідниці вдалося з’ясувати новаторство О. Ізарського в жанрі сімейного роману-хроніки (ідеться про експериментування прозаїка з формою, наповненою новими жанровими

модифікаціями, “синтез роману із жанрами щоденника, листа і навіть кіномистецтвом”), такі прийоми, як “зміна хронотопу і трансформації локусу міста із семантичного поля “чуже” в поступову рецепцію як “рідного”, стратегія інтелектуалізації авторської модальності” (С. 194). Авторка цілком слушно наголошує на стильовому синкретизмі письма О. Ізарського, веде мову про продовження ним кращих традицій вітчизняної інтелектуальної прози, зокрема таких письменників “розстріляного відродження”, як В. Підмогильний, М. Хвильовий, В. Домонтович.

У тексті дисертації зустрічаються невеликі мовні огріхи. Це русизми “До 1981 року *появилось* сім видань” (С. 17), “*Слідуючи спогадам* Юрія Шереха...” (С. 30), неправильне узгодження іменника з дієприкметниками: “Завдяки книзі, *упорядкованої та опублікованої* літературознавцем М. Степаненком, “Листи Юрія Шевельова до Олекси Ізарського”...” (С. 159).

У деяких фрагментах тексту зустрічається тавтологія: “...роздуми *над жанровою природою щоденникового жанру*” (С. 139); “Із листів перед нами постає образ Олекси Ізарського – *письменника, літературознавця, прозаїка, критика, публіциста, перекладача та звичайної людини*, яка до глибини душі відчуває приналежність до *письменницької* когорти і солідарність з *однодумцями*” (С. 139). “Так, у повісті “Ранок” *розкрито* дитячий світ героя, його зв’язок з містом дитинства Сонгородом, атмосферу та єдність Віктора зі своїм родом. Повість “Віктор і Ляля” *розкриває* передумови зародження письменницького таланту ще в період останнього шкільного року (С. 119). “Роман “Полтава” *описує* життя Віктора в умовах німецької окупації, а “Чудо в Мисловицях” – літо 1944 в евакуації у Шлезьку. Книги “Саксонська зима”, “Літо над озером” і “Столиця над Ізаром” *описують* зустріч головного героя з Німеччиною” (С. 191). На сторінці 65 у реченні “Образ Володьки, як допитливого мислителя, переростає межі рідного села *Телявки*, навіть межі Волині, й стає одним із національних типів української свідомості” описка.

Село, куди родина письменника У. Самчука переїхала в 1913 році, називалося Тилявка.

Однак вказані мовні огріхи жодним чином не применшують вартості цього цікавого дослідження.

У дисертації О. І. Руднянин *“Творчість Олекси Ізарського: стратегії жанру та стилю”* є кілька цікавих думок, які можна було б поглибити і далі дослідити в окремих статтях. Наприклад, на сторінці 184 читаємо: “Внутрішніми поштовхами до ведення щоденника вважаємо популяризацію психоаналітичної теорії, що дозволило письменнику поглянути на себе «іншого» з відстані щоденникового запису, можливість творення автоміфу й міфологізації історії та літератури в опозиції “своє – чуже”....”.

Як на мене, варто звернутися до постаті О. Ізарського не лише як автора сімейної хроніки, а й творця “роману про митця”, який так і не посів чільного місця в літературі української діаспори. Саме в повістях та романах О. Ізарського, Е. Андіївської, В. Вовк, Ю. Тарнавського, У. Самчука прочитуються характерні для світової та вітчизняної літератури тенденції в зображенні митця і мистецького середовища.

Дисертаційне дослідження О. І. Руднянин *“Творчість Олекси Ізарського: стратегії жанру та стилю”* буде цікавим і для професійних філологів, і для широкої читацької аудиторії. Переконана, що напрацьований авторкою великий і ґрунтовний матеріал дозволить їй і далі вивчати та популяризувати художню спадщину О. Ізарського.

Стильова манера дослідниці також заслуговує на увагу. У дисертації стрункість викладу поєднується з фаховим аналізом та переконливою аргументацією.

Безумовною цінністю цієї самостійної історико-літературної роботи стане її практична спрямованість. Вона може стати посібником для вивчення літературного процесу ХХ століття, а також основою для спецкурсу з проблем вивчення літератури діаспори у вищих навчальних закладах, під час підготовки

монографій, статей, дисертацій, магістерських та курсових студентських робіт, присвячених творчості аналізованого письменника чи загальним проблемам літератури діаспори.

Дисертація і автореферат О. І. Руднянин "Творчість Олекси Ізарського: стратегії жанру та стилю" відповідають усім вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", а авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Д. філол. н., с. н. с.
відділу української літератури
ХХ століття та сучасного літературного процесу
Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка
НАН України

С. І. Лушій

Лушій

Підпис _____
СВІДЧУННЯ
Уч. тай. секретар
Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України
29.04.2015

03.01-30/15-7
29 04 21